

УДК 342(092)

ПОЛІТИЧНІ І ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

**Л.С. ПРОТОСАВІЦЬКА, кандидат історичних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

У статті викладено політичні та правові погляди Т.Г. Шевченка щодо ліквідації національного гніту і утвердження державної самостійності українського народу, а також заклик до боротьби за національне й соціальне визволення, соціальну рівність і політичні свободи.

Слов'янська федерація, незалежна держава, соціальна і національна рівність.

Висвітлення історії політично-правової думки України неможливе без дослідження політичних та правових поглядів Т.Г. Шевченка. Будучи поетом, письменником, художником і громадським діячем Тарас Григорович не міг залишити поза увагою таке питання, як право українського народу на самовизначення. На його думку, український народ, як ніхто інший, заслуговує на власну державу. Дане питання надзвичайно актуальне і сьогодні. Адже носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [1].

Мета статті полягає в тому, щоб на основі залучених джерел та програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства визначити політичні й правові погляди Т.Г. Шевченка.

Т. Шевченко мав два покликання від Бога: поета і художника. Свою творчість Шевченко почав як художник, але переважав у ньому талант поета революційного спрямування, поета, який вийшов із глибин українського народу, розумів становище, переконання та сподівання українців. За допомогою своїх віршів Великий поет мав намір показати справжнє становище українців у ті часи. М. Костомаров зазначав, що Т. Шевченко «був обранцем народу в прямому значенні цього слова; народ немовби обрав його співати замість себе» [4, с. 134].

Шевченко змусив своїх колег бачити в народі не лише барвисті звичаї, а й його страждання. Україна для нього – не просто мальовничий регіон Російської імперії, а край, що може й має стати незалежним [10, с. 408].

Т. Шевченко стояв на позиціях заперечення і невизнання поневолення народу; засуджував систему російського законодавства та судочинства, що захищала інтереси панівних класів. Також він закликав до боротьби за національне й соціальне визволення, соціальну рівність, політичні свободи, що ґрунтуються на вселюдській справедливості; до самоуправління народу й колегіальної форми реалізації влади, ліквідації національного гніту і утвердження державної самостійності українського

народу; до встановлення рівноправності слов'янських народів, справедливого життя всіх людей на Землі [7, с. 320].

Погляди Т. Шевченка будувались на основі природних потреб людини, на захисті пригніченого населення. Велику увагу митець приділяв умовам забезпечення прав і свобод людини. Він хотів наділити селян землею, звільнивши їх від кріпосництва.

Право в розумінні Т. Шевченка було залежним від інтересів правлячої верхівки та мало вигляд мінливого історичного явища. Тарас Григорович виступав за рівність прав і свобод людини, за справедливість, за утвердження громадського самоврядування, за самоуправління народу, основою якого повинна бути суспільна власність: «кораблі і плуги, всі багатства землі» належать не «царям – божествам», а трудящим» [2, с. 256].

Т.Г. Шевченко був противником абсолютної монархії. Державний устрій тогочасної України він вважав продовженням необмеженої влади монарха Росії, що реалізовувалася за допомогою гетьманів, а згодом – і панів. Поет схилився до ідеї буржуазної республіки на зразок США, оскільки там не було одновладдя, функціонував представницький орган, громадяни мали рівні права. Гарантом від сваволі, на думку Тараса Григоровича, повинен бути «праведний закон», що розглядається як синонім правди і справедливості. Але закон, який діє в державі, де існує нерівність, не може бути праведним [7, с. 321].

Узагалі Т. Шевченко прагнув до утворення незалежної демократичної Української держави з колегіальною формою реалізації політичної влади на засадах участі в управлінні широких верств населення. Однією з важливих умов побудови такої держави була правова реформа після насильницької зміни форми державного устрою. Т. Шевченка досить часто називали «співцем селянської революції», для якої необхідно «обух сталить та добре вигострить сокиру» [8, с. 88].

Значним виявом служіння національній ідеї є участь Т. Шевченка в Кирило-Мефодіївському товаристві (1845–1847рр.), яке було першою українською політичною організацією з яскраво вираженою визвольною програмою. Засновниками товариства стали Микола Костомаров, Микола Гулак, Василь Белозерський. Разом з організаторами до товариства увійшли студенти Київського університету Олександр Навроцький, Іван Посяда, Георгій Андрузький, Афанасій Маркович, Олександр Тулуб, вчителі Пантелеймон Куліш і Дмитро Пільчиков, поміщик Микола Савич, поет і художник Тарас Шевченко. Основні ідеї, організаційні та програмні положення викладено у «Книзі буття українського народу» та «Статуті Слов'янського товариства святих Кирила і Мефодія» [6; 12]. У «Книзі буття українського народу», програмному документі – Кирило-мефодіївців, викладена історія розвитку України, що за певних історичних обставин втратила державність і потрапила у неволю до інших «державних» народів [12]. Товариство ставило за мету: національне і соціальне визволення України, скасування кріпацтва, станових привілеїв, проголошення свободи совісті та ін. До складу слов'янської федерації мали увійти

Україна, Росія, Польща, Чехія, Сербія, Болгарія. Вища законодавча влада повинна була належати двопалатному сейму, а виконавча – президенту [12].

На думку кирило-мефодіївців, Україна відродиться у формі республіки, стане складовою частиною всеслов'янської федерації. Кирило-мефодіївцям притаманні три основні ідеї: ідея соціальної і національної рівності, ідея українського визволення і слов'янофільство.

У братві існувало дві течії: ліберально-буржуазна (еволюційна) і народно-демократична (революційна). Погоджуючись у загальних питаннях, учасники цих груп розходилися в питанні про те, що вважати першочерговим і головним. До першого напрямку належали М. Костомаров, В. Білозерський, О. Маркович, О. Тулуб, Д. Пильчиков, П. Куліш, М. Савич. Вони проголошували єдність і братерство слов'ян, важливість розвитку української культури.

Т. Шевченко разом з Г. Андрузьким, М. Гулаком, О. Навроцьким, І. Посядою, які належали до революційно-демократичного крила товариства, відстоювали позиції національної революції, що привела б до створення демократичної держави на зразок США. Держава мала об'єднати сім автономних штатів на чолі зі своїми президентами (Україну з Причорномор'ям, Кримом і Галичиною, Польщею, Литвою, Бессарабією, Сербією, Болгарією, а також Дон). Кожен штат мав поділятися на області, області – на округи, а округи – на громади, що склалися з сеймів. Управління в громадах здійснювалося через управу, яка поєднувала б розпорядчу, виконавчу і судову владу. На чолі управи мав стояти голова. До неї мали входити троє-четверо старшин, десять депутатів від громади, священнослужитель, кілька писарів, а також один місцевий житель із гуманітарною освітою.

Управа мала вирішувати всі питання місцевого значення демократично, через голосування, карала за порушення закону. На рівні округу повинна діяти оружна палата за такими ж принципами, як і управа у громаді. Депутатів мали обирати на два роки. Виконавчою та розпорядчою владою було б окружне правління в складі окружного начальника, його заступника та трьох радників. На цьому рівні мали діяти поліція та совісний суд [11, с. 229].

На рівні області передбачалося створити обласну палату, обласне управління, поліцію, магістрат, інші інституції соціального напрямку (опікунську раду, навчальні заклади, будівельно-шляхове управління тощо).

У штатах законодавчу владу мав зосереджувати в своїх руках сенат, а виконавчу владу очолити президент, при якому мав знаходитися цензурний комітет. До гілки виконавчої влади мали увійти комітети – внутрішніх справ, тюремних, промисловий фінансовий та наглядовий. У штатах функціонували б вищі навчальні заклади: академії наук і мистецтв, народного слова, медицини, а також вищий жіночий заклад виховання.

Усі штати мала об'єднати державна надбудова, що складалася б із Законодавчих зборів та Державної ради, куди входили б президент

республіки, міністри, прокурор, а також президенти штатів. На цьому рівні повинні були діяти міністерства фінансів і промисловості, військово-морське, а також міністерство юстиції. Міжнародні відносини мали здійснюватися тільки на рівні держави – для цього передбачалося створити міністерство закордонних справ. Окрім зазначених органів, мали бути створені міністерство внутрішніх справ, тюремний комітет, а також посада державного прокурора. Як і в автономних штатах, так і в державі загалом мав діяти наглядовий комітет [11, с. 230].

У березні 1947 р. Кирило-Мефодіївське товариство було викрито: студент Олексій Петров доніс на братчиків, у результаті чого почалися арешти всіх його учасників цього товариства, які супроводжувалися засланнями в далекі кутки Російської імперії.

Виникнення Кирило-Мефодіївського товариства викликало у Миколи I страх політичного, правового і духовного підриву царського режиму.

Але найжорстокіше Микола I розправився з Шевченком. За його вірші та революційно-демократичні переконання, що загрожували імперському устрою, Шевченка засудили до 25 років солдатчини і вислали служити рядовим до Оренбурзького окремого корпусу в далеку Орську фортецю на Каспійському морі з правом вислуги, однак під найсуворіший нагляд із забороною писати та малювати [6, с. 262– 263].

Участь Т.Г. Шевченка в Кирило-Мефодіївському товаристві була знаменним етапом в житті українців. Товариство проіснувало лише 15 місяців, але воно було важливою умовою забезпечення визвольної боротьби українського народу.

Заслуга членів Кирило-Мефодіївського товариства полягає у тому, що вони, врахувавши уроки світового досвіду і спроектувавши передові західноєвропейські ідеї на український ґрунт, сформулювали основні постулати українського національного відродження, визначили форми та методи досягнення поставленої мети [3, с. 233].

Історик О.І. Салтовський високо оцінив діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, назвав Т. Шевченка «батьком» української національної ідеї, сформованої в традиційній для цивілізованої Європи формі [13, с. 153].

Таким чином, можна зробити висновок, що Т.Г. Шевченко, будучи виразником національних інтересів українського народу, виступав проти абсолютної монархії, засуджував систему російського законодавства та судочинства, закликав до самоуправління народу, основою якого повинна стати суспільна власність, а також і до колегіальної форми реалізації політичної влади на засадах участі в управлінні широких верств населення. Він разом з революційно-демократичним крилом Кирило-Мефодіївського товариства схилився до ідеї створення буржуазної республіки на зразок США, оскільки там не було одновладдя, функціонував представницький орган, громадяни мали рівні права. Узагалі Т. Шевченко мріяв про утворення незалежної демократичної Української держави.

Список літератури:

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 7 жовт. 2013 р. : [офіц. текст]. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 64 с. – (Законодавство України).
2. Безродний Є.Ф. Світова класична думка про державу і право [Текст] / Безродний Є.Ф., Ковальчук Г.К., Масний О.С. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 252–257.
3. Бойко О.Д. Історія України [Текст] / Бойко О.Д. – К. : Академвидав, 2008. – С. 229–233.
4. Бородін В.С. Спогади про Тараса Шевченка [Текст] / Бородін В.С., Павлюк М.М. – К. : Дніпро, 1982. – С. 130–137.
5. Заруба В.М. Історія України (з найдавніших часів до сьогодення) [Текст] / Заруба В.М., Васковський Р.Ю. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005. – С. 262–263.
6. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3 т. / АН УРСР. Археограф. комісія та ін.: упоряд. М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко; редкол.: П. С. Сохань (голов. ред.) та ін. – К.: Наук. думка. 1990. – ISBN 5-12-001223-X Т. 1. – 1990. – 544 с. – Показч. – С. 505–517.
7. Мироненко О.М. Історія вчень про державу і право [Текст] / Мироненко О.М., Горбатенко В.П. – К. : Академія, 2010. – С. 320–321.
8. Морозов В.В. Історія української суспільно-політичної думки [Текст] / Морозов В.В. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 85–89.
9. Салтовський О.І. Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя) [Текст] / Салтовський О.І. – К. : Парапан, 2002. – 396 с.
10. Юрій М.Ф. Історія світової та вітчизняної культури [Текст] / Юрій М.Ф. – К. : Дакор, 2007. – С.408.
11. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень [Текст] / Шульженко Ф.П. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 464 с.
12. Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>

В статье изложены политические и правовые взгляды Т.Г. Шевченка относительно ликвидации национального гнёта и восстановления государственной самостоятельности украинского народа, а также призыв к борьбе за национальное и социальное освобождение, социальное равенство и политические свободы.

Славянская федерация, независимое государство, социальное и национальное равенство.

The article covers the political and legal views of Taras Shevchenko on national oppression elimination and establishment of the state independence of the Ukrainian people, and Shevchenko's call for a struggle for national and social liberation, the abolition of serfdom, social equality and political freedom

Slavic federation, independent state, social and national equality.

